

26/20.1.2014

Vanhalinnan museon pihapiirin kasvillisuus
- näkökulmia kulttuuriympäristön hoitoon

Johanna Heikkilä FM
Elokuu 1997
Vanhalinnan museo

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUSTAVOITTEET JA MENETELMÄT	1
1.2. VANHALINNAN YMPÄRISTÖN ASUTUSHISTORIALLISTA KEHITYSVAIHEITA	2
2. YMPÄRISTÖN ERITYISALUEET	2
2.1. PIHA JA PUUTARHA	2
2.1.1. Yleistä	2
2.1.2. Kasvillisuus	3
2.1.3. Alueella suosittavia tai lisättäviä kasveja	16
2.1.4. Muut elementit	17
2.2. HEDELMÄTARHAN ALUE	17
2.3. PELLOT JA VILJELYPALSTAT	19
2.3.1. Yleistä	19
2.3.2. Kasvillisuus	20
2.3.3. Hoitotoimenpide-ehdotuksia	20
2.3.4. Muut elementit	21
2.4. LINNAVUOREN LAKIALUE	21
2.5. LINNAVUOREN RINNEALUE JA RANTA	22
2.6. PAJAN YMPÄRISTÖ	23
2.7. PUIMALA-MAKASIININ YMPÄRISTÖ	23
2.8. AITTAMÄKI	23
3. JATKONÄKYMÄ JA TOIMENPITEITÄ	24
LÄHTEET	26
LIITTEET	27
LIITE 1.	Museon pihapiirin kasvillisuus
LIITE 2.	Hj. Koiviston puutarhasuunnitelma 21.10.1929
LIITE 3.	Vanhalinnaan liittyvien henkilöiden haastatteluja varten kysymysteemoja
LIITE 4.	Diojen sisältö
LIITE 5.	Ympäristön erityisalueet

1. JOHDANTO

Nykyisen Liedon kunnan alueella sijaitsevat Vanhalinnan museo sekä linnavuori. Vanhalinnan tilan historia on pitkä, sillä se on alkanut jo esihistoriallisella ajalla ja asutus tilalla on muuttunut pysyväksi keskiajalla. Vanhalinna toimi yksityisenä maatilana aina vuoteen 1956 asti, jolloin tilan omistajat olivat Mauno ja Ester Vanhalinna lahjoittivat tilan Turun yliopistolle. Tilasta tuli lahjakirjan hengen mukaisesti museo. Vanhalinnan kartano ympäristöineen muodostaa arvokkaan paikallisen ja alueellisen kulttuuriympäristön. Opetusministeriön myöntämän tuen turvin on Vanhalinnan museossa on rakennusten peruskorjaus sekä museon toiminnan kehittäminen vuonna 1996. Tähän toimintaa liittyy keskeisesti myös alueen ympäristön kunnostaminen. Tämä työ tulee omalta osaltaan toimimaan selvityksenä helpottamaan museon pihapiirissä ja ympäristössä tehtävien töiden kartoitusta ja suunnittelua tulevaisuudessa.

1.1. Tutkimustavoitteet ja menetelmät

Työni tavoitteena on ollut kartoittaa Vanhalinnan ympäristön kasvillisuutta sekä selvittää olemassaolevien koristekasvien lajeja. Olen myös pyrkinyt arvioimaan kasvien kuntoa. Tämä seikka vaikuttaa korjausistutusten tarpeeseen, kuten myös kasvien selviytymismahdollisuuksiin ympäristön muuttuessa. Lisäksi olen pyrkinyt kirjaamaan sekä alueellisia, että kasvikohtaisia hoitotoimia ja -ehdotuksia. Joissakin kohdin olen valinnut muutamia suositeltavia kasveja niille alueille, joissa kaivattaisiin lisää istutuksia.

Aloitin työni perehtymällä alueella tehtyihin aikaisempiin tutkimuksiin. Niitä ovat mm. Terttu Lempiäisen ja Kai Lundénin tekemät kasvillisuuskartoitukset. Työssäni keskeisen menetelmän on muodostanut havainnointi, joka on kyllä subjektiivinen näkemys, mutta koska koko tarkasteltavan alueen on käynyt läpi yksi ja sama tutkija muodostuu näkemyksestä helpommin yhtenäinen. Museon ympäristön käsittävä alue on varsin laaja, sillä siihen kuuluu kartanon pihapiirin lisäksi linnavuori reuna-alueineen sekä Härkätien toisella puolella olevat puimala-makasiini ja paja. Aluetta koskevan karttapohjan sain käyttööni heinäkuussa, johon merkittiin myös jo valmiiksi joitakin kookkaita puita. Museon ympäristöä tulee kehittää ja suunnitella ensisijaisesti yhtenäisenä kokonaisuutena joka heijastelee alueensa kulttuuriympäristön kehitystä ja asutushistoriaa. Alustavan kartoituksen mukaan olen hahmottanut 10 keskeistä alueellista kokonaisuutta, jotka tulee ympäristösuunnittelussa huomioida erikseen. Nämä olen ryhmitellyt seuraavasti (Ks. Liite 5.):

Piha ja puutarha (1.); etupiha, puisto, päärakennus, alitupa, navetta, pihasauna, härkätalli, aitta, kellarit lähiympäristöineen
hedelmätarhan alue (2.), pellot ja viljelypalstat, (3.) linnavuoren lakialue (4.), linnavuoren rinnealue (5.), ranta (6.), pajan ympäristö (7.), puimala-makasiinin ympäristö (8.), Aittamäki (9.), kasvihuoneiden alue (10.)

Eräs keskeinen kysymys asetettaessa ympäristön hoitoa koskevia tavoitteita on sen selvittäminen mihin pyritään. Eli mikä on se aikakausi, jonka kasvillisuutta ja ympäristövaikutelmaa suositaan ja tavoitellaan. On myös aivan mahdollista, että päädytään eri alueilla tavoittelemaan kunkin alueen kohdalla historiallisesti erityisen

merkittävää, ja siten perusteltua aikakautta. Muita tärkeitä tekijöitä joita tulee ottaa huomioon ovat rakennettu ympäristö, luonnon monipuolisuuden suojeleminen ja suosiminen, opetus ja matkailu sekä ympäristön hoidon käytännön työhön liittyvät kysymykset.

Selvitystyötä tehdessäni sain käyttööni Vanhalinnasta 1930-luvulla otettuja lasinegatiiveja. Katsoin ne läpi tarkastellen ympäristöä ja kasvillisuutta. Jatkossakin olisi hyödyllistä käyttää Vanhalinnan ympäristöstä otettuja valokuvia, varsinkin jos niistä olisi riittävät kontekstiedot saatavilla. Olen voinut käyttää joitakin Vanhalinnasta 1930-luvulla otettuja valokuvia, jotka kehitettiin vanhoista lasinegatiiveista.

Lisäksi olen käyttänyt tarkastelussa Vanhalinnan pihan rakentamista varten laadittuja puutarhasuunnitelmia. Ne eivät kuitenkaan ole koskaan toteutuneet täysin. Kuitenkin pihapiirin yleisilme on pääosin muotoutunut juuri 1930-luvun loppupuolella. Joitakin pieniä muutoksia on tapahtunut 1980-luvun alkupuolella, ne ovat olleet lähinnä joidenkin pensaiden siirtoja nykyisille kasvupaikoilleen. Nämä muutokset perustuvat ilmeisesti pääosin ylipuutarhuri Aarno Kasvin tekemiin ehdotuksiin. Selvityksessä käyttämäni kasvillisuutta koskeva numerointi viittaa Liitteeseen 1.

1.2. Vanhalinnan ympäristön asutushistoriallisia kehitysvaiheita

Vanhalinnan ympäristön vanhimmat merkit ihmistoiminnasta ovat linnavuoren alueella, mutta meren kohoamisen myötä syntyi lisää viljelymaata ja jo viimeistään keskiajalla linnavuoren juurella oli maanviljelystila, nykyinen Vanhalinnan kartano ja museo. Linnavuoren asutuksesta ja ympäristön historiasta on saatavilla tietoa mm. arkeologisen tutkimuksen kautta. Alueeseen liittyviä väitöskirjoja on julkaistu kaksi, niistä ensimmäinen oli Juhani Rinteen Suomen keskiaikaiset mäkilinnat (1914) ja Jukka Luodon Liedon Vanhalinna mäkilinna (1984). Tutkimusten mukaan linnavuori oli ollut sekä varustettuna puolustuspaikkana, että asuttuna tuhatluvun (j.a.a.) molemmin puolin.

2. YMPÄRISTÖN ERITYISALUEET

2.1. Piha ja puutarha

Päärakennuksen ympäristö: etupiha ja puisto sekä talousrakennusten (alitupa, navetta, makasiini, pihasauna, härkätalli, aitta ja kellarit) lähiympäristöt

2.1.1. Yleistä

Päärakennus

Vanhoissa valokuvissa 1930-luvun alussa päärakennuksen ympäristö on huomattavan avoin, koska nykyisen puiston alueen lehtipuut ovat nuoria. Linnavuoren rinteet ovat nykyistä paljaampia, valtapuuna ovat korkeat kuuset. Myös

hedelmätarhan alue (Liite 5, numero 2.) n ulottunut ylemmäs linnavuoren rinteeseen ja ollut muutenkin pinta-alaltaan suurempi. Härkätien ja tämän pellon puiston puoleisella reunalla on ollut marjapensaita. Istutussuunnat ja sarkojen asema on ollut Härkätiehen päin. Etupihan puoli on ollut lähes avoin, ja maanpinnan leikkaukset linnavuorelle ovat selkeästi näkyvissä. Vasta 1930-luvun loppupuolella piha oli saanut varsinaisen muotonsa, kuten on 15.9.1938 otetussa ilmavalokuvassa näkyvissä.

Pihapiirissä on perennamaassa kasvanut päiväliljoja talon eteläpäädyssä, nykyisen puiston reunassa, lähellä hedelmätarhaa (tieto lasinegatiiveista 1930-l). Pihan ruohikkoymyrässä on nykyisin olevan ison kiven tilalla ollut pieni tykki (tieto lasinegatiiveista, 1930-l).

Alitupa

Härkätieltä alituvan ohitse navetalle johtava puukujanne on ollut istutettuna jo 1930-luvulla, sekä jossain vaiheessa myös teiden väliin jäävässä ruohoympyrässä on ollut myös pieni suihkukaivo. Vuosikymmenen alkupuolella alituvan edusta oli vielä suurelta osin avointa kulkualuetta, jossa mitä ilmeisemmin ei voinutkaan oikein mitään kasvaa, koska esimerkiksi hevoset odottelivat siinä omistajaansa (tieto lasinegatiiveista, 1930-l).

2.1.2. Kasvillisuus

Puisto

Numerointi alkaa päärakennuksen edustalta, puiston puolelta.

1. Kiiltävälehtinen tuhkapensas (*Cotoneaster lucidus*).

Kasvi on liian korkea ja voimakaskasvuinen kasvupaikalleen. Se voitaisiin leikata alas ja mahdollisesti poistaa.

2. Pihasyreeni (*Syringa vulgaris*) valkoinen

Hevosenkengän muotoinen aidanne. Kasvi sopii paikalleen, sen menestymistä voitaisiin edistää kevyin leikkauksin joilla säilytetään tyypillinen muoto, sekä lannoituksella. Lähinnä kuivat rungot pois ja uusien vuosiversojen harvennusta.

3. Imukärhivilliini (*Parthenocissus quinquefolia*)

Kasvi olisi joko kokonaan poistettava tai ainakin leikattava vuosittain kivijalan korkeuteen, koska se helposti kasvaa liian voimakkaasti rakennusta peittäväksi. Villiiniä on alunperin istutettu symmetrisesti koko julkisivun puolelle. Jos kasvi päätetään säilyttää tulee sen kasvualustaan lisätä maanparannusaineita sekä istuttaa muutamia uusia taimia lisää.

4. Illakko (*Hesperis matronalis*)

Illakko on vanha koristekasvi. Nykyisellään kasvaa lähes luonnonvaraisena. Kasvia esiintyy hajanaisesti päärakennuksen ja entisen hedelmätarhan välisellä alueella. Sitä tulisi suosia jättämällä sen kasvualueita leikkaamatta kesällä, jolloin se ehtisi tehdä siemeniä ja varistaa ne.

5. Mustaherukka (*Ribes nigrum*)

Yksi pieni yksilö, joka voitaisiin siirtää helposti muualle, mahdollisesti hedelmätarhan alueelle.

6. Tummatulikukka (*Verbascum nigrum*)

Päärakennuksen länsiseinustalla kasvaa yksi yksilö.

Tulikukkaa voidaan pitää kulttuurin seuralaiskasveina, niillä on ollut monenlaista hyötykäyttöä etenkin rohdoksena keuhkovaivoihin ja kihtiin (Kurtto, 1986, 207.).

7. Vuohenkello (*Campanula rapunculoides*)

Kasvaa melko runsaana seinän vierellä, päärakennuksen lounaisseinustalla. Ilmeisesti jääne vanhasta puutarhasta.

8. Köynnöskuusama (*Lonicera caprifolium*)

Kasvaa runsaana päärakennuksen seinän vieressä minne niitto ei ole ulottunut.

Tuen puutteessa kasvaa pitkin maata. Vanha koristekasvi, joka olisi säilytettävä ja jota voidaan mainiosti lisätä. Vaaleissa kukissa erittäin hyvä tuoksu.

9. Metsälehmus (*Tilia cordata*)

Pensasmaisesti kasvava melko nuori yksilö. Olisi säilytettävä, sillä linnavuoren reuna-alueella metsälehmukset muodostavat kauniin aluskasvillisuuden korkeiden puiden varjossa.

10. Kotipihlaja (*Sorbus aucuparia*)

Poistetaan, sillä ei mahdu kasvamaan nykyisellä kasvupaikallaan.

11. Pihasyreeni (*Syringa vulgaris*) sininen

Kasvaa harvalehtisenä metsän varjossa. Voitaneen säilyttää.

12. Ukkomansikka (*Fragaria Moschata*)

Runsas kasvusto ukkomansikkaa. Esiintyy pääasiallisesti päärakennuksen ja hedelmätarhan välissä olevalla jyrkällä rinteellä. Ehdottomasti säilytettävä ja lisättävä. Kasvualueisiin kiinnitettävä huomiota. Ukkomansikka on vanha viljelty hyötykasvi, nykyisen puutarhamansikan edeltäjä. Tämän Vanhalinnan ukkomansikka kasvuston elinvoimaisuudesta on kerrottava että löysin nykyisten luumu- ja kriikunapuiden alla kasvavasta ukkomansikasta marjan (noin 1.5 cm halkaisija, marja vaalean punainen) heinäkuun alussa, sekä 8.8.1997 kaksi marjovaa yksilöä.

Ukkomansikkaa tavataan vieläkin vanhoista puutarhoista, vaikka se on ollut viljelyksessä jo ennen nykyistä puutarhamansikkaa. Sitä on ollut viljelyksessä 1700- ja 1800-luvuilla. Niistä ei kuitenkaan enää löydy marjovia yksilöitä, sillä vain hedekukalliset yksilöt ovat säilyneet. (Alanko & Kahila 1994, 249.)

13. Harjaneilikka (*Dianthus barbatus*)

Sama kasvualue kuin ukkomansikalla. Esiintyy muutamina mättäinä siellä täällä. Kasvupaikka on hyvin kuiva, joten yksilöt ovat pieniä. Kukkien väri valkoisesta vaalean punertavaan.

14. Kuusi (*Picea abies*)

Tämä kuusi olisi mahdollisesti kaadettava, koska se varjostaa ympäristön muita kasveja. Tämä alue olisi melko hyvä koristekasvien kannalta, joten senkin vuoksi olisi tässä kohdin harvennettava puustoa.

15. Pihasyreeni (*Syringa vulgaris*) valkoinen

Pensaat istutettu pihan ja linnavuoren rinteeseen väliin muodostetulle penkereelle, lähes kaaren muotoon.

16. Kumina (*Carum carvi*)

Nurmikon reuna-alueella esiintyy muutaman taimen ryhmä kuminaa. Kumina on kaksivuotinen sarjakukkaiskasvi. Se on vanha ihmisen seuralaiskasvi, jonka hyötykäyttö on ollut moninainen. Siitä voidaan käyttää sekä nuoret lehdet ruokana, että siemenet mausteena ja lääkkeenä ja juuri ruokana. Nähdäkseni tätä kasvia tulisi suosia ja lisätä. Erityisesti se soveltuisi hyötytarhan kasviksi.

17. Karviainen (*Ribes uva-crispa*)

Pienehkö pensas, melko nuori yksilö.

18. Mustaherukka (*Ribes nigrum*)

4 kpl, melko nuoria yksilöitä. Sekä karviainen, että mustaherukat eivät sovellu nykyiseen kasvupaikkaansa, jonka ilmeisenä alkuperäisenä tarkoituksena on ollut edustaa puistoa ja koristepuutarhaa.

Kasvi 19. - 27. kasvavat yhdessä rykelmässä, joka aikoinaan ilmeisestikin on perustettu perennapenkiksi. Alue on nykyisellään huonokuntoinen ja vuohenputken ja muiden kestorikkakasvien vaivaama.

19. Juhannusruusu (*Rosa pimpinellifolia*)

Hyväkuntoinen pensas entisen perennapenkin keskellä. Leviämistä voidaan rajoittaa poistamalla vuosittain reunoille muodostuvia uusia versoja. Näitä voidaan myös käyttää tarvittaessa lisäysmateriaalina.

20. Suikeroalpi (*Lysimachia nummularia*)

Suikeroalpia kasvaa melko runsaasti maassa ilmeisestikin karkulaisena perennapenkistä.

21. Tarha-alpi (*Lysimachia punctata*)

Kasvi levinnyt laajalla alueelle.

22. Ruohosipuli (*Allium schoenoprasum*)

Useita pieniä mättäitä.

23. Herttavuorenkilpi (*Bergenia cordifolia*)

Runsas kasvusto. Kesäkuinen niitto lähes hävitti tämä monivuotisen ikivihreän kasvin. Tämä kasvi on enemmän edukseen kivikoiden istutuksissa yksittäiskasvina tai pieninä ryhminä. Voidaan yhdistää esimerkiksi kiurunkannuksen kanssa samaan ryhmään.

24. Komeakuunilija (*Hosta fortunei*)

Useita taimia, jotka lähes hävinneet.

25. Päivälilja (*Heemerocallis risteymät*)

Neljä isohkoa mätästä. Kesäkuisen niiton vuoksi ei lajista saa selvää. Yksilö tulisi ehdottomasti pelastettua perustettavaan taimistoon ja lisättävä tulevaa tarvetta varten.

Päiväliljat kukkivat heinä-elokuussa liljamaisin kukin. Kukkien väri vaihtelee keltaisesta oranssiin ja ruskeaan. Päivälilja t viihtyvät puolivarjoisilla ja hieman kosteutta pidättävillä kasvualustoilla. Niitä voidaan lisätä helposti juurakkoa jakamalla. Vanha ja hyvä puutarhakasvi.

26. Sammalleimu (*Phlox subulata*)

Yksi pieni mätäs entisessä perennapenkissä.

Kasvi on edukseen kivikkoistutuksissa ja muureilla. Runsas ja kaunis kukinta varhain keväällä. Kasvin kasvualustaa ei kalkita, sillä viihtyy parhaiten hieman happamassa maassa.

27. Viiruhelpi (*Phalaris arundinacea "Picta"*)

Poistettava kasvi, sillä se on voimakas leviämään ja melko uusi tulokas puutarhoissa.

28. Tarhaomenapuu (*Malus domestica*)

Hyväkuntoinen ja kaunis puu, voitaneen säilyttää kasvupaikallaan. Keväisin (maaliskuu) olisi huolehdittava leikkauksista.

29. Aitaorapihlaja (*Crataegus grayana*)

Huonokuntoinen ja harva pensasaita. Suosittelisin ehdottomasti poistoa ja korvaamista muulla aitakasvilla, mieluiten kuusiadalla.

30. Pajuangervo (*Spiraea salicifolia*)

Kasvaa levittäytyneenä orapihlaja-aitaan. Kasvi poistetaan tästä paikasta, mutta sitä voidaan siirtää jollekin muulle alueelle, esimerkiksi navetan tai härkätallin ympäristöön. Kestävä ja hyväkuntoinen kasvi, joka kukkii runsaasti heinäkuun puolivälissä marjapuuronpunaisin kukin. Vanha puutarhakasvi.

Seuraavassa numerot 31. - 37. ovat puiston puita.

Yleisesti ottaen voi sanoa, että tällä alueella on aivan liikaa suureksi kasvavia lehtipuita. Kaikki käytetyt puut ovat myös voimakkaasti varjostavia. Siksi suosittelisin harvennusta.

Puiden alla ei nurmikko viihdy kovinkaan hyvin, siksi siellä voitaisiin suosia kevään ruohoja ja sipulikasveja, esimerkiksi käenrieskaa, mukulaleinikkiä ja varjojrttiä.

31. ja 32. Tammi (*Quercus robur*) Hyväkuntoisia, suuria ja vanhoja puita. Kaipaavat vain hieman hoitoleikkauksia, ei muuta.

33. Vaahtera (*Acer platanooides*)

Tämä puu olisi kaadettava, etenkin kun se vielä tässä vaiheessa onnistuu ilman suurempia muiden kasvien tuhoja.

34. Hevoskastanja (*Aesculus hippocastanum*)

Hyväkuntoinen, säilytettävä puu.

35. Vuorijalava (*Ulmus glabra*)
Suurikokoinen, vanha puu. Säilytettävä.

36. Rauduskoivu (*Betula pendula*)
Puut 36. - 38. kuuluvat puukujanteeseen tien ja hedelmätarhan välissä, tällainen on ollut olemassa jo 1930-luvulla (ilmavalokuva 15.9.38). Puut voidaan säilyttää.

37. Rauduskoivu (*Betula pendula*)

38. Rauduskoivu (*Betula pendula*)

39. Vuorijalava (*Ulmus glabra*)

Tämä puu voitaisiin kaataa, sillä se varjostaa ja tulee varjostamaan Härkätien puoleisia kauniita puita, etenkin hyvämuotoista ja -kuntoista hevoskastanjaa (34.).

40. Hevoskastanja (*Aesculus hippocastanum*)
Pieni ja kitukasvuinen puu, joka tulee jäämään suurempien puiden varjoon. Voidaan poistaa.

41. - 44. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Suhteellisen hyväkuntoisia puita, kaipaavat vain varovaisia hoitoleikkauksia, jotka on suoritettava syksyllä sen jälkeen kun puut ovat asettuneet talvilepoon.

45. Tammi (*Quercus robur*)
Melko nuori yksilö, kaipaa vain hieman hoitoleikkauksia.

46. Nuokkusyreeni (*Syringa reflexa*)
Kaksi pensasta lähellä alakerran sisäänkäyntiä. Kukkii kauniisti kesäkuun lopussa. Tosin kukinta ja kasvu on jäänyt melko heikoksi, sillä kasvupaikka on liian varjainen. Koska kasvaa melko korkeaksi, jopa 4 metriä, voitaisiin ajatella näiden kasvien siirtoa jonnekin päärakennuksen länsipuolelle, reuna-alueelle. Kasvupaikan tulee olla suojainen (Vanhalinnan dia 556.).

47. Ahdekaunokki (*Centarurea jacea*)
Melko paljon kasvustoa nurmikkoisella tiellä, joka johtaa päärakennukselta hedelmätarhan sivuitse Härkätielle. Kukkii kauniisti elokuun alussa. Monivuotinen kasvi. Vaikka lähes luonnonvarainen kasvi voitaneen suosia aurinkoisilla piennaralueilla.

Puiston alueella pääasiallisen yleisilmeen antavat suuret puut. Kuitenkin tälläkin hetkellä siellä kasvaa ja taistelee olemassaolostaan monia mielenkiintoisia kasveja. Koska puiston nurmikko on ilmeisestikin suurelta osin vanha, tulisi se mahdollisuuksien mukaan säilyttää ja tehdä vain tarvittaessa paikkausta. Nurmessa kasvaa monia mielenkiintoisia kasveja, sekä myöskin puiden ja pensaiden juurilta ovat monet perennat saaneet turvapaikan. Päärakennuksen edustaa kukkii keväällä

kauniina sinisenä mattona nurmitädyke (*Veronica chamaedrys*). Seinän vierillä rehottaa vielä varhaisempi maahumala (*Glechoma hederacea*), joka pitkien rönsyvarsiansa avulla etsii uutta elintilaa. Se on myös hyönteisten suosima mesikasvi. Maahumalaa voitaisiin suosia etenkin pihan puolivarjoisilla alueilla. Näiden lisäksi nurmessa esiintyy ahdekaunokkia, joka kukkii vasta elokuussa. Puiden ja syreenipensaiden juurilla kukkivat lemmikit ja lehtoakilleijat.

Nurmikon kasveiksi sopisivat myös kaunokainen (*Bellis perennis*), jota on sekä punaista että valkeaa laatua, sekä käenrieskat (*Gagea lutea ja minima*) sekä mukulaleinikki (*Ranunculus ficaria*), jotka toisivat keväiseen melko paljaaseen nurmeen kukkia ja väriä.

Päärakennuksen ja alituvan välissä, teiden keskellä on pisanan muotoinen nurmialue. Se on myös muotoiltu muuta ympäristöä korkeammaksi. Siihen on siirretty noin kuution irtokivilohkare alituvan puoleiseen päähän. Kasvillisuudeksi on siihen istutettu kolme puuta; hevoskastanja (48.), rauduskoivu (49.) ja vaahtera (50.).

48. Hivoskastanja (*Aesculus hippocastanum*)

Hyväkuntoinen ja säilytettävä yksilö. Erinomainen kasvupaikka.

49. Rauduskoivu (*Betula pendula*)

Hyväkuntoinen puu. Kuoressa ilmeisesti salaman aiheuttama halkeama joka on kuitenkin kasvanut umpeen.

50. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Melko nuori puu. Voidaan tarvittaessa poistaa.

Puukujanne

Puukujanne joka alkaa pihasaunalta ja kulkee alituvan ohitse reunustaa peltoa kolmelta sivulta. Yksi pellon sivuista rajoittuu Härkätiehen.

51. Poppeli (*Populus sp.*)

Voitaisiin poistaa, kuten myös poppelit 53. ja 55. Yksilönä tämä puu on kyllä terve ja oikeamuotoinen, mutta kujanteeseen saataisiin selkeyttä ja jäljelle jäävät puut kasvamaan tasaisesti ja pysymään terveinä.

52. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Kuuluu puukujanteeseen. Hoitoleikkauksia olisi tarpeen tehdä, jotta latvusta saataisiin muotoiltua tasapainoisemmin kasvavaksi.

53. Poppeli (*Populus sp.*)

Voitaisiin poistaa.

54. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Latvusta olisi leikkauksilla hoidettava. Rungossa pieni kuorivaurio, oka tulisi hoitaa.

55. Poppeli (*Populus sp.*)

Tämä poppeli tulisi ehdottomasti poistaa.

56. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Kohtuukuntoinen puu, hoitoleikkausten tarvetta.

57. Tuomi (*Prunus padus*)

Kaunis, siro rungollinen tuomi. Voidaan säilyttää. Vain pieniä hoitoleikkauksia.

58. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Kohtuukuntoinen puu, hoitoleikkausten tarvetta.

59. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Kohtuukuntoinen puu, hoitoleikkausten tarvetta.

60. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Kohtuukuntoinen puu, hoitoleikkausten tarvetta.

61. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Kohtuukuntoinen puu, hoitoleikkausten tarvetta.

62. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Kohtuukuntoinen puu, hoitoleikkausten tarvetta.

63. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Tästä puusta olisi poistettava juurivesat sekä iso, jyrkkäkulmainen oksa.

64. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Olisi poistettava lähinnä kuivia oksia.

65. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Hoitoleikkauksia ja kuivien oksien poistoa. Juurivesat pois.

66. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Hoitoleikkaukset ja kuivien oksien poisto.

67. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Juurivesat pois kuten myös juurella kasvavat pihlajat.

68. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Pääverso on kuivunut ja siksi kasvi on lähinnä pensasmaisen rykelmä. Kuiva runko on poistettava ja on valikoitava rungoista tervein, hyväoksisin ja suoriin jätettäväksi, muut poistetaan.

69. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Kuivat oksat poistettava, latvus on hoidettava sekä kiinnitettävä huomiota jyrkkäkulmaisiin oksiin.

70. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Juurivesat ja kuivat oksat pois sekä hoitoleikkaukset suoritettava, puu on muuten kunnossa.

71. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Juurivesat ja kuivat oksat pois sekä hoitoleikkaukset suoritettava, puu on muuten kunnossa.

72. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Juurivesat ja kuivat oksat pois sekä suuren alaoksan kevennys.

73. Saarni (*Fraxinus exelsior*)

Juurivesat ja kuivat oksat pois sekä hoitoleikkaukset suoritettava, puu on muuten kunnossa.

74. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Hoitoleikkaukset.

75. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Hoitoleikkaukset.

76. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Hoitoleikkaukset.

77. Haapa (*Populus tremula*) 10 kpl

Puurivistö jatkuu harvennuksen jälkeen jätetyillä haavoilla Härkätiehen päin. Nuoria haapoja on kymmenen kappaletta ja ne ovat hyväkuntoisia.

Pihasaunan ympäristö

Pihasaunan korjaus valmistui elokuun alussa 1997. Lopputöiden jälkeen saunan edustalle levitettiin uutta multaa nurmea varten. Lisäksi saunan edustalle tehtiin istutusalue kukkamaata varten. Saunan julkisivun puolella voitaisiin käyttää vanhoja perinteisiä perennoja. Nähdäkseni paikalle soveltuvia kasveja ovat särkynytsydän (*Dicentra spectabilis*) ja ruskoliljat (*Lilium bulbiferum*), aitoukonhattu (*Aconitum cammarum*) ja lehtoängelmä (*Thalictrum aquilegifolium*), sekä esimerkiksi saunan Härkätien puolelle erillisenä ryhmänä rohtosuopayrttiä (*Saponaria officinalis*) ja kultapalloa eli syyspäivänhattua (*Rudbeckia laciniata*).

Kasvualueena pihasaunan julkisivun puoli on melko aurinkoinen ja lämmin. Härkätien puolella on varjostavia puita, joten sille puolelle tulisi istuttaa vaatimattomia, varjossa viihtyviä lajeja. Julkisivun puolella viihtyvät monetkin lajit, tosin on huolehdittava että istutusalueen syvyys on riittävä, useimmille perennoille parikymmentäkin senttiä hyvää puutarhamaa on riittävä, jos sen alla on vielä maata, jota kasvit voivat hyödyntää.

Elokuun alkupuolella siirsin maanrakennustöiden tieltä alituvan päädyistä jalopionin pihasaunan julkisivun puolelle. Tein noin 1 x 1,5 m kokoisen istutusalueen ja jaoin juurakon kolmeen osaan. Pioniryhmän kukintaa voidaan odotella pari-kolme vuotta sillä pioni aloittaa kukintansa vasta juurruttuaan kunnolla.

Pihasaunan ympäristö rajautuu Vanhalinnaan johtavaan pihatiehen, peltoon ja Härkätiehen. Pellon ja Härkätein väliin jää pieni metsäinen saareke, jossa kasvaa

alla mainittujen suurten puiden lisäksi tiheässä koivuja, kuusia ja mäntyjä. Härkätien reuna kasvaa lähinnä sekalaista vesakkoa, joka voitaisiin raivata pois ja istuttaa tilalle kuusiaita.

78. Poppeli (*Populus sp.*)
Poistettava

79. Koivu (*Betula sp.*)
Koivun kantovesoista muodostunut viiden koivun pensas, joka kasvaa lähes kaivon peittävän katoksen läpi.

80. Poppeli (*Populus sp.*)
Poistettava

81. Tammi (*Quercus robur*)
Komea yksilö joka kaipaa vain hieman kuivien oksien poistoa.

82. Poppeli (*Populus sp.*)
Poistettava heti

83. Tammi (*Quercus robur*)
Kunnossa oleva yksilö joka kaipaa vain hieman kuivien oksien poistoa.

84. Lehtikuusi (*Larix sp.*)
Kaunis ja jo suurikokoinen puu. Kannattaa säilyttää.

85. Tammi (*Quercus robur*)
Huonokuntoinen yksilö

86. Tammi (*Quercus robur*)
Huonokuntoinen yksilö

87. Tammi (*Quercus robur*)
Hyväkuntoinen ja säilytettävä puu.

Alituvan ympäristö

Alitupaa ympäröivät jokapuolelta Vanhalinnan entisiin talousrakennuksiin johtavat tiet. Teiden ja rakennuksen väliin jää vain kapea nurmikkokaistale. Mitään varsinaisia puutarhakasveja ei alituvan ympäristössä ole, ainoastaan Härkätien puoleisessa päädyssä, lähellä hevoskastanjaa (88.) kasvoi pioni (Vanhalinnan dia 557.). Kasvi siirrettiin pihasaunan edustalle elokuun 1997 salaojatöiden vuoksi. Rakennusta ympäröivää, maata ja nurmea joudutaan poistamaan vesivalumien vuoksi. Rakennuksen kunnostustöiden jälkeen voidaan tehdä korjausistutuksia. Maanpinnan viimeistelytöiden yhteydessä voitaisiin eteläpäätyyn tehdä istutusalue perennapenkkiä varten. Rakennuksen pitkillä sivustoilla on vaikea saada kasveja menestymään, sillä alue on liian kapea, siihen kerääntyy talvella auraslumia ja katolta tulevaa lunta, jotka ovat erityisen haitallisia perennoille ja pensaille. Nähdäkseni ainoa, jota voitaisiin ajatella pihan puoleisella seinustalla on kapea

kukkamaa, johon voitaisiin istuttaa sekä ryhmäkasveja (leijonankita, asterit, orvokit ja daalijat) sekä yksivuotisia kesäkukkia (kosmoskukka, tuoksureseda, maloppi, tuoksuherne ja ruusupapu). Tällaisesta kukkaryhmästä saataisiin myös museon käyttöön tarvittaessa leikkokukkia. Daalijat voisivat olla mielellään jotain vanhaa kantaa, jonka juurakot nostettaisiin talveksi sisälle viileään säilytykseen ja istutettaisiin uudelleen keväällä kasvupaikalleen.

Alituvan rannan puoleinen pääty on viileä ja varjainen. Kuitenkin siellä voisi ajatella kasvavan esimerkiksi siperianhernepensaita, joka on yksi vanhimmista puutarhojemme koristepensaista. Tai jos halutaan matalampaa ja pienikokoisempaa kaunistusta, voisi päätyyn istuttaa vanhoista perennoistamme varjoisalla paikalla viihtyviä konnantatarta (*Bistorta major*) ja lehtoängelmää (*Thalictrum aquilegifolium*).

Alituvan Härkätien puoleiseen päätyyn, nykyisen ilmoitustaulun lähetyville voisi ajatella runsasta perennapenkkiä. Siihen sopivia vanhanajan perennoja olisivat etenkin erilaiset pionit ja rusopäivililja (*Hemerocallis fulva*). Syksyllä kermanvalkoisin kevein kukinnoin päätyä voisivat koristaa pitkään kukkivat *syyshortensiat* (*Hydrangea paniculata*). Kasvupaikkana tämä pääty on mitä edullisin, koska siihen ei jää vettä talveksi vaivaamaan juuristoa ja kesällä se on lähes koko päivän aurinkoinen. Toisaalta paikka voi olla hieman kuiva, joten istutusalue on tehtävä riittävän syväksi ja kastelusta on huolehdittava tarvittaessa.

88. Hevoskastanja (*Aesculus hippocastanum*)
Hyväkuntoinen, säilytettävä, suurikokoinen puu.

Päärakennuksen etupiha

Etupihalle leimaa antavana piirtenä on sen linnavuoren puoleisella laidalla 1930-luvulla rakennettu kivinen portti. Portin kautta on myös kulku linnavuorelle. Portti kunnostettiin kesällä 1997. Tällä hetkellä portin tausta-alue on melko paljas kasvillisuudesta. Keväisin vuoren rinteeltä tulee paljon sulamisvesiä, joten alue joutuu melko kovalle kulutukselle. Tässä kohdin voitaisiin suosia maata sitovia maanpeitekasveja, kuten jo paikalla kasvavaa pikkutalviota (*Vinca minor*).

Etupihan yleisilmeeseen vaikuttaa nurmikenttä, joka onkin Vanhalinnan suurin yhtenäinen nurmialue. Nurmikenttä kannattaisikin säilyttää suurelta osin ehjänä, koska se sitoo melko kaltevan pihan kosteutta, ja estää näin sen kulkeutumista museon sisätiloihin. Mutta etenkin nurmikko on tärkeä museovieraiden viihtyvyyden kannalta, sillä kevään ja kesän mittaan monet seurueet viihtyvät paikalla pidempäänkin aurinkoisena päivänä syömässä eväitä tai lapset leikkimässä. Se suo myös rauhallisen paikan viivähtää puiden katveessa ja tarkastella entisajan pihapiirin tunnelmaa.

Etupihan reunalla kasvaa lähinnä suuria lehtipuita. Kiviportista Härkätielle päin on pengerrys, jossa kasvaa valkoista pihasyreeniä (15.). Muita alueen koristepensaita ovat pienet koiranheisipensaat ja rusokuusama, jotka kuitenkin tahtovat jäädä suuren tammen varjoon, ja joiden kasvu vaikuttaa heikolta. Kiviportista rantaan päin

linnavuoren ja pihapiirin reuna-alueilla voitaisiin suorittaa pensaikon ja puuston raivausta ja harvennusta vielä jonkin verran (Vanhalinnan diat 575-576.).

89. Raita (*Salix caprea*)

Komea ja säilytettävä puu. Tässä portin pielessä kasvaessaan tuo miellelyhtymiä kansaperinteessä käytetyistä raitaan liittyvistä kielikuvista.

90. Koiranheisi (*Viburnum opulus*)

Kaksi pientä ja heikkokasvuista pensasta, jotka kaipaisivat hieman leikkausta ja kasvualustan lannoitusta ja möyhennystä.

91. Rusokuusama (*Lonicera tataricum*)

Pensas joka kaippaa muutaman vuoden välein nuorennusleikkauksen sekä kasvualustansa ravinteita.

92. Tammi (*Quercus robur*)

Hyväkuntoinen, vanha puu.

93. Kuusi (*Picea abies*)

Suuri, vanha puu. Voidaan säilyttää nykyisellä kasvupaikallaan.

94. Tammi (*Quercus robur*)

Hyväkuntoinen puu. Voidaan säilyttää nykyisellä kasvupaikallaan.

95. Haapa (*Populus tremula*)

Hyvin suuri ja vanha puu.

96. Kuusi (*Picea abies*)

Suuri puu, joka kilpailee tilasta ja ravinteista vieressä kasvavan suuren haavan kanssa, joten toinen olisi poistettava.

97. Kuusi (*Picea abies*)

Pieni puu, poistettava.

98. Raita (*Salix caprea*)

Suuri pensas, joka kasvaa härkätalliin johtavan ajosillan kupeessa. Voidaan säilyttää, jos rakennustöiden ja muun kulun vuoksi mahdollista.

99. Koivu (*Betula pendula*)

Pieni puu, poistetaan.

Härkätallin ympäristö

Härkätallin ympäristö on ollut pitkään varsinaista karjapiha-aluetta, josta varsin myöhään vasta purettiin vanhoja rakennuksia pois. Härkätallin Aurajoen puoleinen päätyalue on ollut 1938 puustosta lähes paljas. Ainoastaan tällä nykyisellä muinaismuistoalueella näyttää kasvaneen yksi iso lehtipuu, mahdollisesti tässä kohdin vieläkin kasvava tammi.

Härkätallin edestä kulkee polku rantaan ja saunalle. Rakennusta ympäröi varsin monenlainen kasvillisuus, takana kohoaa linnavuoren rinteiden komea kuusikko, ja edustalla on sekä joutomaata, että entisen kasvimaan reheväkasvuinen alue (Vanhalinnan dia 572.). Härkätallin pihanpuoleinen pääty on varsin merkittävä pihapiirin tunnelman muodostaja, joten sen kasvillisuutta on mietittävä tarkoin. Se on myös varsin suojainen, aurinkoinen ja muutoinkin edullinen kasvupaikka. Tällä hetkellä siinä rehottaa silmiinpistävästi komeat raparperit toukokuulta heinäkuun puoliväliin, jonka jälkeen ne alkavat lakastua.

100. Raparperi (*Rheum x cultorum*)

101. Humala (*Humulus lupulus*)

102. Pihasyreeni (*Syringa vulgaris*)

Melko leveäksi muodostunut pensaikko, jota voidaan supistaa.

103. Raita (*Salix caprea*)

Aivan rakennuksessa kiinni kasvava puu, poistetaan.

104. Raita (*Salix caprea*)

Komea noin 10 m korkea yksilö, säilytettävä.

105. Rauduskoivu (*Betula pendula*)

Kaunis, suuri pihapuu, säilytettävä.

106. Raita (*Salix caprea*)

Nuori yksilö, voitaneen säilyttää, sillä avoimella paikalla kasvaessaan säilyttää kauniin muotonsa.

107. Pihan reunaa ja viimeksi (1990-l) kasvimaana ollut n. 5m x 5 alue, josta esimerkin vuoksi havainnoin esillä olleet kasvilajit.

Alueelta heinäkuussa 1997 havaitut lajit:

Puna-ailakki (*Silene dioica*)

Karhunputki (*Angelica sylvestris*)

Ojakellukka (*Geum rivale*)

Laidunpoimulehti (*Alchemilla monticola* ssp. *pastoralis*)

Niittyleinikki (*Ranunculus acris*)

Voikukka (*Taraxacum* sp.)

Kurjenpolvi (*Geranium sylvaticum*)

Peltolemmikki (*Myosotis arvensis*)

Peltokorte (*Equisetum arvensis*)

Valkopeippi (*Lamium album*)

Keltaohdake (*Cirsium oleraceum*)

Pelto-ohdake (*Cirsium vulgare*)

Peltosaunio (*Tripleurospermum inodorum*)

Pujo (*Artemisia vulgaris*)

Lutukka (*Capsella bursa-pastoris*)

Pihatähtimö (*Stellaria media*)

Amerikanhorsma (*Epilopium adenocaulon*)
 Eteläntatar (*Polygonum patulum*)
 Peltto-ohdake (*Cirsium arvense*)
 Linnunkaali (*Lapsana communis*)
 Sepiväpeippi (*Lamium amplexicaule*)
 Vadelma (*Rubus idaeus*)
 Piharatamo (*Plantago major*)
 Valkoapila (*Trifolium repens*)
 Ketohanhikki (*Potentilla anserina*)

108. Joutomaana olevaa peltoa.

Tämä jokeen viettävä rinnepelto on ollut viljelemättä jonkin aikaa, joten rikkaruohot ovat valloittaneet sen. Viljely on rinteen jyrkkyyden vuoksi vaikeaa. Alue metsänreunoineen soveltuu hyvin laitumeksi, sillä pelto rajoittuu jokeen, jota voidaan käyttää eläinten juomapaikkana. (Vanhalinnan diat 561. - 564.)

Navetan ja pihamakasiinin ympäristö

Saarnet ovat olleet istutettuna kujanteena, ja jo muutaman metrin korkuisia 1930-luvulla (tieto lasinegatiiveista, 1930-l). Tällä hetkellä niiden kunto on heikohko, ja ne kaipaavat hoitoa nopeasti (Kasvit 62. - 73., Vanhalinnan dia 568.). Rakennusten pihan puoli on tällä hetkellä osittain nurmena. Rakennusten joen puolella sen sijaan rikkaruohikko rehoittaa. Korjausrakentamisen jälkeen on ympäristöt tasoitettava ja kylvettävä ainakin heinälle. Joitakin pensaita voidaan ajatella istutettavaksi peltoalueen ja rakennusten väliin. Niiden tulee olla kuitenkin niin matalakasvuisia, etteivät ne häiritse avautuvaa maisemaa.

Aitta

Aitan ympäristö on ollut yleisilmeeltään vanhojen valokuvien mukaan nykyistä avoimempi Härkätien puolelta kuten myös sen julkisivun puolikin. Aitan takana kohoava metsikkö vaikuttaa kuvissa melko nuorelta ja lehtipuuvaltaiselta.

Aitan ympäristöä onkin jonkin verran hoidettu ja raivattu aittamäen hoitotöiden yhteydessä (Katso kasveista myös aittamäen yhteydessä.) Aittaa ympäröi kolmelta sivulta komea metsä (Vanhalinnan dia 569.). Joen puoleisella seinustalla kohoaa mahtava kuusi ja Härkätien puolella on komeaa harvennettua haavikkoa. Nämä reunat vaikuttavat hyviltä, sen sijaan poistaisin aitan takana, lähes katolle oksansa laskevat puut. Poistamista puoltaa se, että liian lähellä rakennusta olevat puut edesauttavat rakennustuhohyönteisten, kuten hevosmuurahaisten, menestymistä.

109. Kuusi (*Picea abies*)

Komea, korkea puu. On maisemalle leimaa antava, joten kannattaa säilyttää. Puun lähiympäristö olisi pidettävä puhtaana paikalle helposti kasvavasta vesakosta.

110. Koivu (*Betula pendula*)

Suuri, vanha puu. Kasvaa liian lähellä rakennusta, poistettava.

111. Kuusi (*Picea abies*)

Suuri kuusi, jonka oksat roikkuvat aitan katolla. Kasvaa liian lähellä rakennusta, poistettava.

112. Koivu (*Betula pendula*)

Kaunis hieskoivu. Melko nuori puu, jolla on tilaa kasvaa. Kannattaa säilyttää.

2.1.3. Alueella suosittavia tai lisättäviä kasveja

Mahdollisesti pihan ja puutarhan alueella käytettäviä perennoja voisivat olla vanhat perennat kuten esimerkiksi särkyneet sydämet, puolikorkeat ritarinkannukset, kultapallo, esikot ja kaunokaiset. Kaksivuotisista kukista alueella kasvaa jo harjaneilikkaa monivuotisena, mutta erityisen hyvin sopisi istuttaa sormustinkukkaa alueelle.

Perennoja tulisi käyttää suhteellisen laajoina ryhminä, joissa käytettäisiin muutamia hyviä lajeja useamman kasvin ryhminä. Lajien valinnassa tulee ottaa erityisesti huomioon niiden sopivuus alueelle maisemallisesti, kestävyys ja helppohoitoisuus, käytön monipuolisuus, kuten mahdollisuus saada leikkokukkia. Lajeissa tulisi suosia kestäviä paikallisia kantoja.

Ruusut sopisivat Vanhalinnan päärakennuksen ympäristöön, sillä ruusut ovat vanhojen arvokkaiden pihapiirien peruskukkia. Lajikkeissa tulisi käyttää omajuurisia, vahvoja vanhoja pensasruusuja. Vain näiden säilyminen vuodesta toiseen ja kylmien talvien yli on mahdollista. Ruusujen kasvupaikan tulee olla aurinkoinen ja avoin. Istutusalue tulee muokata hyvin mullokselle ja poistaa monivuotisten rikkakasvien juuret ja lisätä riittävästi eloperäistä maanparannusainetta. Mullosalueen tulee olla myös riittävän laaja, etteivät nurmikon heinien juuret ulotu kilpailemaan ruusun juurien kanssa. Vanhoista ruusuista voisi yrittää puutarhaan saada esimerkiksi vaaleanpunaista, tuoksuvaa ja kerrottukukkaista mustialanruusua, lähes valkeaa neidonruusua ja erikoista sammalruusua.

Kevään sipulikasveista esiintyy päärakennuksen ympäristössä ja linnavuoren alarinteille levinneenä narsisseja, ne ovat hyvin vanhoja puutarhakasveja. Vanhalinnassa esiintyy ainakin keltanarsissia (*Narcissus pseudonarcissus*) ja valkonarsissia (*Narcissus poeticus*). Sinne, minne se on kotiutunut, on muodostunut tiheitä lehtipehkoja joista työntyy esiin runsas toukokuinen kukinta. Näitä voitaisiin kaivaa ylös ja erotella sipulit uutta istutusta varten. Samalle alueella sopisivat muutkin liljakasvien heimoon kuuluvat perennat, etenkin kurjenmiekat (*Iris*).

Puiston ja Härkätien väliin on aikoinaan isutettu orapihlaja-aita. Se on nyt pahasti harventunut ja huonokuntoinen. Tällä kasvupaikalla tulee olla pensasaita, sillä se on siihen suunniteltukin 1930-luvulla. Hyvä aita saataisiin kotoisesta kuusesta, joka antaa talvellakin suojaa tuulta vastaan. Uutta aitaa istutettaessa on huolehdittava maan kunnosta, sillä kuusi on luonnossakin kostean ja ravinteikkaan maan kasvi.

Leikatut kuusiainat olivat aikaisemmin nykyistä paljon yleisempiä maaseudun maisemassa.

2.1.4. Muut elementit

Pihan ja puutarhan osalta tulee suunnitella teiden pintamateriaalit. On otettava huomioon lisääntyvän yleisömäärän aiheuttama tiestön kuormitus kuten myös paikoitusalueen tarve. Teiden pinnat tulisi ainakin päällystää perinteisesti, sillä liittyväthän ne osaltaan vanhaan Hämeen härkätiehenkin. Melko hienojakoinen sora lieenee paras vaikutelmaltaan.

Teiden pinnoitukseen on Vanhalinnassa käytetty oman tilan alueelta saatavaa hiekkaa ja soraa. Vuodelta 1865 ilmenee arkistotieto Karl Fredrik Rangellin aikana käydyistä käräjistä, jotka koskivat soranottoa. Rangellin oli koettanut estää naapurikylien talollisia ottamasta maantiesoraa Vanhalinnan santanummesta (Muurinen 1956, 264.).

Pihan valaisemiseen ja käytettävien valaisimien malliin tulee kiinnittää huomiota. Piha-alueen valaisemisella lieenee tulevaisuudessa nykyistä enemmän merkitystä, varsinkin jos alueen käyttö laajenee myös iltatilaisuuksiin. Myös talviaikana tarvitaan hyvä ulkovalaistus. Ulkovalaistuksella on myös merkitystä museon turvallisuuden kannalta.

Ympäristökysymyksiin kuuluu myös jätehuoltoon liittyvien kysymysten tarkastelu. Tällä hetkellä Vanhalinnassa erotellaan sekajäte sekä kierrätyskelpoinen paperi. Korjausrakennusprojekti suoritetaan säilyttäen joten varsinaista rakennusjätettä ei synny. Täysin maatunut ja lahonnut rakennusaine toimitetaan kaatopaikalle tuholaisvaaran vuoksi.

Lähinnä pohdittavaksi tulee eloperäisen, etenkin puutarhajätteen kompostointi. Elintarvikejätettä kompostoitaessa tulee hankittavaksi kompostori. Puutarhajäte, kuten nurmikkosilppu ja lehdet voitaisiin kompostoida avokompostissa. Tilantarve on näinkin suuren alueen ollessa kysymyksessä noin 25 m², sillä komposteja tulisi olla kaksi. Toiseen kerätään uutta jätettä ja toinen käännetään ainakin keväällä sekä mieluusti myös syksyllä, jolloin siitä tulee kelvollista puutarhaan levitettävää maanparannusainetta seuraavaksi kevääksi. Kompostin tulisi sijaita pihapiirissä, jotta siihen olisi helppo viedä jätettä, ja että sitä voitaisiin kastella tarvittaessa. Kompostien ympärille on istutettava näkösuojaksi pensaita, kuitenkin sellaista lajia, joka ei leviä liian helposti kasvamaan itse kompostiin. Esimerkiksi voitaisiin käyttää pihlaja-angervoa ja terttuseljaa, molemmat ovat kasveja, joita jo pitkään on kasvanut Vanhalinnassa.

2.2. Hedelmätarhan alue

Hedelmätarhaa on ainakin puutarhasuunnitelmien mukaan aikoinaan esitetty perustettavaksi Vanhalinnaan. Alue, jolle se on sijoittunut, on lähinnä päärakennuksesta lounaaseen. Vanhoissa valokuvissa on hedelmä ja marjatarha sijoitettu jo 1930-luvulla tälle alueelle. Rinteen yläpäähän on istutettu lähinnä puita ja

suurempia pensaita, kun taas pienemmät marjapensaat on istutettu riveihin kohti Härkätietä. Pellon sarat ovat viettäneet kohti teitä. Hedelmätarhan ja puiston välissä on ollut runsaasti perennoja.

Vanha hedelmätarhan alue on tällä hetkellä oikeastaan lähes villiytynyt. Alue on esitetty liitteessä 5. Numerolla 2. Joitakin vanhoja kirsikoita, luumuja sekä kriikunapuita sinnittelee siellä olemassaolostaan. Kesäkuussa leimaa antavana kasvina on alueella sinisenään kukkiva lupiini. Myöhemmin kesän aikana alueen valtaavat voimakkaat rikkaruohot, kuten ohdakkeet ja putkikasvit. Kasvupaikkana on tämä kaakkoon avautuva, lämmin rinne erinomainen. Koska rinne on ollut lähes yhtenäistä peltoa aina Härkätiehen asti on alue mitä sopivin tulevaisuudessakin suunnitella juuri tähän mahdollista hyötyviljelyä. Pelto päättyy etelän puolelta poppelimetsikköön, joka voidaan säilyttää. Harvennuksella on huolehdittava puiden kasvukyvystä.

Rinteen yläpäästä olisi raivattava siellä ojan varressa tiheässä rivissä kasvavat raidat valoisuuden lisäämiseksi. Tätä osaa alueesta voitaisiin ajatella laajennettavaksi vanhojen hedelmälaajikkeiden viljelyyn. Rinteen alaosa voisi alkaa esimerkiksi kasvitarha-alue. Alue voitaisiin esimerkiksi jakaa viljelypalstoiksi, joissa keskityttäisiin 1700-luvun lopun puutarhakasvien viljelyyn. Tämä osaltaan toisi lisätietoa Vanhalinnan pitkistä asutushistoriasta museokävijöille. On otettava huomioon, että puutarhan perustaminen vaatii usean vuoden suunnitelmallisen työn. Ensimmäinen tehtävä tällä saralla on maan viljelykunnosta huolehtiminen, eli ensin olisi kunnostettava ojat, ja sitten hävitettävä kestopikkakasvit. Myös humusta olisi lisättävä esimerkiksi kompostin muodossa.

113. Luumu (*Prunus domestica*)

Pieni puu, joka kasvaa pahasti vinossa. Olisi tuettava.

114. Vaahtera (*Acer platanoides*)

Puu, joka olisi poistettava hedelmäpuiden välistä.

115. Tarhaomenapuu (*Malus domestica*)

Vanha, kohtuukuntoinen puu. Kaipaisi hieman hoitoleikkauksia ja mielellään juurelta tulisi kääntää maan pinta mullokselle ja antaa keväällä ravinteita.

116. Hedelmäpuita:

Imeläkirsikka (*Prunus avium*)

Luumu (*Prunus domestica*)

Kriikuna (*Prunus domestica* subsp. *insitita*)

117. Amerikanorapihlaja (*Crataegus intricata*)

118. Metsälehmus (*Tilia cordata*)

Suurena pensaana kasvava.

Lisäksi vanhojen hedelmäpuiden alta löytyi ukkomansikka, ja harvinaista kyllä sekä hede-, että marjovia emiyksilöitä. Kasvia esiintyy melko laajalla alueella (12.). Villiytyneessä heinikossa kasvaa myös esimerkiksi yksi Suomen köynnösmäisistä rikkakasveista, karhunköynnös (*Calystegia sepium*).

2.3. Pellot ja viljelypalstat

2.3.1. Yleistä

Nykyisin Vanhalinnan pelloista suurin osa on vuokraviljelyssä, muutamaa pientä pihapiirin peltolohkoa lukuunottamatta. Suuret maatalouskoneet vaativat yhtenäisiä laajoja, ja loivia peltoalueita. Vanhoissa, 1930-luvun kuvissa on peltojen sarkajako ollut jokeen rajoittuvissa pelloissa myös siihen viettävä. Sen sijaan pihasaunan ympärillä olevan pellon sarat ovat olleet Härkätien suuntaiset. Peltoalueet olen merkinnyt liitteessä 5. Numerolla 3., mutta merkintä on vain suuntaa antava.

Tilastollisesti tarkasteltuna näyttää Liedon maaseutumaisema muuttuneen 1800-luvun lopulla ratkaisevasti. Tähän oli syynä kiihtyvä maanraivaus pelloiksi. Taustalla olevia syitä olivat tilojen lohkominen sekä 1860-luvulla koettu nälänhätä. Käytännönä näyttää olleen sellaisten maiden raivaus pelloksi joissa se helpoimmin onnistui, eli tavallisesti niityt. Tilannetta kuvaa hyvin se, että Liedossa oli 1870- ja 1880-lukujen vaihteessa luonnonniittyä 3 300 hehtaaria mutta 1910 oli sitä enää 476 hehtaaria jäljellä. (Suistoranta 1988, 144.) Kotieläinten tarvitsema rehuheinä korjattiin vielä 1870-luvun alussa lähes pelkästään luonnonniityiltä, sekin etupäässä syrjäisiltä kitukasvuisilta alueilta. Lisäksi oli tapana niiton jälkeen laiduntaa ne niin tynni, että lehmät alkoiva jo ehtyä kesällä. Siksi parantaakseen karjan tuottoa ryhdyttiin kasvattamaan rehua pelloilla. Liedossa oli 1870-luvulla tunnettuja kylvöheiniä nurmipuntarpää ja timotei, sekä joillakin viljelijöillä kokeilussa rehuvirna. Tälle vuosisadalle tultaessa yleistyi myös apilan viljely. (Suistoranta 1988, 156-158.)

Maatilojen kehittymisen myötä myös viljeltävien kasvilajien määrä lisääntyi kuten myös viljelyssä tarvittavan tiedon määrä. Siksi alettiin perustaa erilaisia neuvontajärjestöjä sekä maanviljelyskouluja. Näistä siirtyikin nopeasti vaikutteita tilojen ja torppien hoitoon.

Vanhalinnan peltoviljelyn historiasta voi mainita, että koska tila oli 1500-luvulla yksinäistila, ei se ollut sidottu sarkajakoiseen viljelykseen. Tärkeimmät pellot olivat sijainneet kahtena suurena lohkona tilan läheisyydessä. Näistä suurin pelto oli läntinen pelto eli nykyisen vuoripellon ladon alueella sijainnut pelto. Itäinen tai pieni pelto on sijainnut nykyisen pihasaunan läheisyydestä ulottuen aina jokeen asti. Tuolloin toinen pelto oli kesantona ja toisessa viljeltiin ruista vuorovuosin. Vuodelta 1551 on tieto, että Vanhalinnan Tapani oli viljellyt ruista, ohraa, kauraa, hennettä, naurista, kaalia ja pellavaa. Ruis, ohra ja kaura säilyttivätkin asemansa aina 1600-luvunkin ajan. Vehnän viljelystä on tietoja 1755-luvulta. Peruna vahvisti asemansa 1850-luvulla Vanhalinnassa ja kylvöheinästä on tietoja 1870-luvulta. (Muurinen 1956, 253, 266.)

Vanhalinna tilan osti muilta sisaruksiltaan Kaarlo Vanhalinna 1912. Heti aluksi hän suoritti sarkajaon purkamisen ja otti käyttöön vapaaviljelyn. Hänen aikanaan tapahtui myös koneistumisen alkaminen, sillä hän hankki traktorin 1921. (Muurinen 1956, 278-279.)

2.3.2. Kasvillisuus

Saunan ja navetan väliin jäävässä pellossa on viljelty 1930-luvulla ainakin perunaa, mutta myös viljaa, sillä vanhoissa valokuvissa on viljaseipäitä (tieto lasinegatiiveista, 1930-l).

Esimerkinomaisesti voidaan mainita vuoden 1930 maatalouskalenteriin tehtyjen maataloutta ja puutarhanviljelyä koskevien muistiinpanojen perusteella viljelykasveja ja töistä seuraavaa:

Juurikkaiden ja kauran kylvö aloitettiin 3.5. Herneitä kylvettiin 5.5., perunoita istutettiin 17 ja 22.5. Juurikkaiden haraukset 31.5, naurista harvennettiin jo 2.6. heinä kaato aloitettiin 30.6 ja heinät olivat jo seipäällä 4.7. ja ajettuna suojaan 10.7. Pihaa oli tasoitettu koko kevään ajan muiden töiden lomassa, niin myös kun perunat oli mullitettu 12.7, ja navetta kalkittu 14-15.7, tämän jälkeen tasattiin pihaa neljä työpäivää. Maanantaina 21.7. kieritettiin kiviä jokeen. Seuraavan päivänä alkoi jo rukiin niitto. Elokuun ensimmäisinä päivinä niitettiin hennettä kaksi päivää. Syksy jatkui viljojen niitolla ja puimisella. Myöhäiselle syksyyn, lokakuun puoliväliin jatkuivat kyntötöyt. Talven aikana korjattiin teitä ja tehtiin metsätöitä. Syysteuraustus oli 7.11.

1934 vuoden maatalouskalenteriin tehtyjen merkintöjen mukaan olivat Vanhalinnan peltolohkot ja niissä viljelyksessä olevat kasvit seuraavat:

Hakapelto, jossa viljeltiin Wikkerä kauraa
 Kuokkamaa, pläntti, jossa viljeltiin kauraa
 Kaski, ortiniitty, jossa viljeltiin kauraa
 Torpan pikkupelto, viljeltiin kevätvehnää
 Kuokkamaa, jossa viljeltiin kauraa
 Puutarha, jossa olivat kyökkikasvit
 Takaortiniitty, jossa kasvoi hennettä ja kauraa
 Peräpelto, jossa oli mm. hennettä, ohraa, juhannusruista, turnipsia
 Ortiniitty, jossa viljeltiin vehnää

Heinämaina ovat olleet mm. lehmälaidun, myllypelto, ahde, härkäniitty, pulkkianpelto. Käytetyistä vihanneslajeista ei ole löytynyt vielä muita tietoja, kuin että Vanhalinnassa on 1930-luvulla viljelty perunalajikkeena ruusulehteä, joka on punainen ja pyöreämuotoinen.

2.3.3. Hoitotoimenpide-ehdotukset

Alueella on mahdollista toteuttaa historiallisia viljelykokeiluja. Sellaiseen olisivat sopivia Vanhalinnan pihapiiriin ulottuvat pellot. On kuitenkin otettava huomioon, että pellot, jotka ovat olleet vuokraviljelyssä ovat voimakkaasti lannoitettuja. Siksi olisi käytettävä riittävän pitkää siirtymäaikaa ja esimerkiksi nurmen viljelyä ensimmäisinä vuosina. Peltoja ja metsän reunoja on myös mahdollista hoitaa laiduntamalla. Kesällä 1997 kokeilu alkoi kolmen lampaan avulla. Maisemallisesti olisi hyvä, jos voitaisiin laiduntaa myös hevosia ja aidata niille oma haka. Tässä yhdistyy myös matkailullisesti hyvä tekijä, sillä kotieläimet lisäävät yleisön viihtyvyyttä ja samalla on mahdollisuus tarjota tietoa kotieläinten käytöstä maisemanhoidossa.

Vanhalinnan alueella ei ole enää jäljellä varsinaisia niittyjä. Lähinnä tällaisia alueita ovat ketona hoidettavat linnavuoren lakialue ja Aittamäki. Pienehköjä niittyjä voidaan

saada muodostumaan kun raivataan peltojen ja metsien raja-alueita avoimiksi. Nurminiityt ovat aikoinaan muodostuneet lähinnä kahdella tavalla, joko ne ovat vanhoja, heinittyneitä pelloja tai metsistä niityiksi taikka laitumiksi raivattuja alueita. Kuiville laidunnusalueille sen sijaan muodostui ketoja. Koska tällaiset alueet ovat usein juuri uhanalaisten kasvien ja hyönteisten elinympäristöjä, tulisi niitä suosia entistä enemmän. (Hakalisto ym. 1991, 141.)

Keskeinen tekijä hoidossa on huomioida se, että perinteisesti niityt niiton jälkeen laidunnettiin. Tämä jälkilaidunnus voidaan korvata uusintaniitolla. Suositeltavaa olisi niittää alue heinäkuun aikana, noin 15 - 31. 7 ensimmäisen kerran. Toinen niitto tulisi ajoittaa parin-kolmen viikon päähän ensimmäisestä niitosta. Koska hoidossa on vältettävä lannoittavaa vaikutusta, on niittoalue haravoitava parin vuorokauden kuluessa niitosta. On myös huomioitava, että vastaleikattujen kasvien juuristo on arkaa auringon kuivattavalle vaikutukselle, osaltaan nopea haravointi suojaa kasvien juuria. (Hakalisto 1991, 141.) Yleistäen voidaan sanoa, että niittyjen hoitoon voidaan käyttää tämänhetkiseen tilanteeseen sovellettuna niiden perinteistä ravinnekiertoa. Tämä toteutuukin tällä hetkellä olevin menetelmin, sillä hoidettavilta alueilta kerätään heinä pois haravoiden ja se poltetaan alustoilla tai tälle työlle osoitetuilla polttopaikoilla.

Niittyjen perinteisiä kasveja ovat heinät kuten nurmilauha, niittynurmikka, nurmirölli ja tuoksusumake. Niityillä kukkivia kasveja ovat mm. kellokukat kuten harakan-peurankello, päivänkakkara ja niittynätkelmä sekä hiirenvirna. (Hakalisto 1991, 141.) Näiden kasvien siemeniä voitaisiin Vanhalinnassa kerätä elokuun alkupuolella museon alueelta sekä kylvää tarvittaviin paikkoihin ja säilöä ylimääräiset siemenet tulevan kevään kylvöihin.

2.3.4. Muut elementit

Vuoripellon lato on ainoa varsinainen jäljellä oleva lato Vanhalinnan alueella. Tällä hetkellä latoa ympäröivä pelto on tehokkaassa viljan viljelyksessä. Maata on muokattu melko läheltä latoa. Suositteisin Vuoripellon ladon ympärille muodostettavaksi eräänlaisen suoja-alueen, jota ei viljeltäisi. Ladon ympärille ei kuitenkaan saisi kasvaa pensaita kuten pajua, vaan siinä voitaisiin suosia erilaisia heiniä ja niittykasveja.

Kotieläinten laidunnusta varten Museoviraston maisemanhoitoryhmä on valmistanut kesällä 1997 aitoja. Lammasaitojen mallista ja materiaalista on neuvoteltu hoitoryhmän työnjohdon kanssa. Aidan materiaalina voidaan käyttää lammasverkkoa. Verkko kiinnitetään kuusi- tai mäntyseipäisiin. Seipäiden kärjet on hiillytettävä, jotta ne kestävät kauemmin maassa lahoamatta.

2.4. Linnavuoren lakialue

Linnavuoren lakialue kuuluu museoviraston maisemanhoitoryhmän hoitoalueeseen, kuten myös Aittamäki, jossa kesällä 1997 työskenneltiin ensimmäisen kerran. Hoidossa on pyritty noudattamaan nimenomaan maisemanhoidollisia näkökohtia, eikä niinkään konservointia. Maisemanhoitoryhmä on aloittanut työskentelynsä Vanhalinnassa 1990. Ryhmä on työskennellyt kolme kertaa vuodessa alueella.

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että hoidon periaate on maiseman hoito ei konservointi. Hoitotyö on aloitettu Vanhalinnassa 1990. Hoitoryhmä työskentelee yleensä kolme kertaa kevään ja syksyn välisenä aikana. Työt on aloitettu keväällä polkujen raivaamisesta ja siistimisestä. Linnavuoren rinteiden lehtoalue ei kestä työskentelyä keväällä joten siellä hoitotyöt on ajoitettu syksyyn. Metsien ja niittyjen raivauksesta syntyneet jätteet on poltettu niille osoitetuilla paikoilla. Kesän työjaksoon kuuluu niittotöitä ja syksyllä he ovat tehneet linnavuoren alueen arimmilla alueilla tarvittavia pieniä raivaustöitä.

Kesällä 1997 linnavuoren lakialueella suoritettiin niitot, sillä se kuuluu siellä sijaitsevan erityisen kauniin kedon hoitoon. Tämän lisäksi laelta poistettiin sinne pahasti levinneitä koristepensaita, kuten lumimarjaa, pihlaja- ja pajuangervoa sekä juhannusruusua. Nämä ovat kaikki varsin sitkeitä ja nopeakasvuisia pensaita joilla on lisäksi voimakas juuristo. Voi olla vaarana jos nämä olisivat liiaksi päässeet vuoren laella leviämään, että ne peittävät ja rikkovat arkeologisesti tärkeitä ja arvokkaita rakenteita. Suosittelen näiden kasvien poistoa lähes kokonaan lakialueelta.

Maisemallisesti ajatellen on myös tarkasteltava niitä näkymiä joita vuoren laelta avautuu. Tämä seikka voidaan ottaa huomioon kun suunnitellaan rinteiden Aurajoen puolella raivaustöitä. Linnavuoren laki on hyvä kohde matkailullisesti ja arkeologisen opetuksen kannalta. Laelta avautuu näkymä myös useisiin muihin muinaislöytökohteisiin, kuten Sauvalan Kylämäkeen, Pahkan Pahamäkeen sekä Sauvalan Pitkämäkeen, jotka sijaitsevat Aurajoen toisella puolen. Joitakin puita poistamalla voidaan avautuvaa näkymää parantaa. Lisäksi voidaan aina poistaa kuivuneita pihlajia, sekä nuorta vesakkoa, jota vaahterat ja kaadetut pihlajat ovat muodostaneet.

2.5. Linnavuoren rinnealue ja ranta

Linnavuoren rinteet ovat olleet metsäiset ja puusto on ollut päävaltaisesti nuorta kuusta (tieto lasinegatiiveista, 1930-l). Aluetta on myös hoidettu tällä vuosisadalla metsänhoidollisten näkökohtien mukaan, sieltä on myös otettu puutavaraa tilan käyttöön. (Maatalouskalentereissa olevat muistiinpanot 1930-luvulta)

Pähkinäpensas (*Coryllis avellana*), joka luonnostaankin esiintyy linnavuoren rinteessä olisi mielestäni kasvi, jonka menestymistä tulisi edesauttaa ja sitä istuttaa lisääkin. Mikäpä olisi viehättävämpi kuin kukkiva pähkinäpensaslehto keväällä. Samalla metsikön pikkueläinten viihtyvyys lisääntyisi kun ravintokasvit lisääntyisivät. Eläimistön kannalta metsäiset saarekkeet supistuvat kooltaan usein turhankin pieniksi, ja niinpä elinolosuhteet heikkenevät. Pensaita tulee istuttaa vähintään kymmenen pensaan ryhmä tuulipölytyksen varmistamiseksi. Luonnostaan kasvupaikkavaatimuksena on hieman varjoisa mutta ravinteikas ja suojainen. Pähkinäpensas menestyy kuitenkin myös avoimella rinteellä. Pensas on myös terve ja helppohoitoinen kasvi, joka antaa hyvän suojan esimerkiksi sipulikasveille ja muille keväällä kukkiville varjokasveille. Pensaita voi lisätä juurivesoista tai syksyllä kylvettävistä pähkinöistä.

Metsäisillä alueilla on myös kaunis ja suosittava kasvi varhain kukkiva näsiä (*Daphne mezereum*). Luonnostaan näsiä on lehdon kasvi ja suosii kalkkipitoista maata. Koko

kasvi on voimakkaan myrkyllinen. Siitä huolimatta sen hyötykäyttö kansan keskuudessa on ollut hyvin moninainen. Sillä on esimerkiksi värjätty villalankoja, sitä on sekoitettu reumasalvoin ja hoidettu riisitautia. (Hinneri 1986, 36.) Vanhalinnan metsistä löytyvät pensaat olisi syytä merkitä maastoon, jotta niitä ei lehdettömänä aikana raivaustöiden yhteydessä vahingossa poistettaisi.

Linnavuoren rinne rajoittuu osaltaan Aurajokeen, jonka rannassa on myös Vanhalinnan rantasauna. Saunan ympäristö on luonnonkasvillisuutta, tosin siellä kasvaa esimerkiksi hirvenjuurta, joka on vanha lääkekasvi. Rantasaunan ympäristö kannattaakin säilyttää mahdollisimman luonnontilaisena.

2.6. Pajan ympäristö

Paja kunnostettiin ja avattiin uudelleen museoyleisölle keväällä 1997 (Vanhalinnan dia 586.). Myös pajan ympäristöä raivattiin pensaikosta ja puustosta. Paja sijaitsee metsän keskellä, pienessä rinteessä, jossa kulkijan pysäyttää juuri paikan rauhallisuus ja kaunis rakennus. Pajan ympäristöä voitaisiin raivata vielä jonkin verran lisää, ja etenkin avata näkymä Vanhalinnaan ja Härkätielle (Dia 583.). Paikalla tulee suosia luonnonvaraisia kasveja, kuten siellä jo ennestään kasvavaa taikinamarjaa ja saniaisia. Koska pajalla on myös kengitetty hevosia, voi arvella että näiden ruoan mukana on paikalla satunnaisesti kasvanut joitakin viljoja ja heiniä.

2.7. Puimala-makasiinin ympäristö

Puimala-makasiinille Härkätieltä johtava tie kohoaa loivasti rakennuksille tultaessa. Tien puolivälissä, tien ja pienen kallion väliin jää vanha pihlaja (*Sorbus aucuparia*) (Vanhalinnan museo, dia 554.). Pihlajan kunto on kohtalainen ja se kaipaisi vain hieman hoitoleikkauksia. Lisäksi sen juurella kasvaa taikinamarjaa (*Ribes alpinum*). Ne voidaan säilyttää mutta tulee huolehtia leikkauksin etteivät ne leviäisi. Näiden kasvien aluskasvillisuutena on mm. ahomataraa (*Galium boreale*) ja mesiangervoa (*Filipendula ulmaria*).

Rakennuksen korjauksen yhteydessä on sen lähiympäristöäkin raivattu ja siistitty, esimerkiksi rakennuksen takaa on avattu umpeutunut oja. Uutta kasvillisuutta alueelle voisivat olla esimerkiksi ojan pientareille siirrettävät mesimarja ja lillukka. Myös saniaiset voisivat viihtyä varjoisimmissa kohdissa. Rakennuksen etupuoella voidaan suosia vanhoja heinä- ja rehukasveja sekä erilaisia hernekasveja, kuten virnoja (Dia 580.).

2.8. Aittamäki

Aittamäen Vanhalinnaan päin avautuvalla rinteellä sijaitsevat 1900-luvulla vielä käytössä olleet aitta ja kellari. Varsinaisella mäellä on sijainnut viikinkiaikana polttokenttäkalmisto ja sitä vanhempia Kärsämäen tyyppin polttohautoja.

Museoon kuuluvan linnavuoren ja kalmiston muinaisjäännösalue on

museoviraston arkeologian osaston muinaisjäännösten hoitoryhmän työkohte. Ympäristön hoidossa noudatetaan maisemahoidollisia periaatteita.

Alueen kasvillisuus on monipuolinen ja siitä on saatavissa pienellä raivauksella esille useita kauniita luonnonvaraisia kasveja. Aitan ympäristössä kasvaa luonnonvaraista metsäruusua (*Rosa majalis*), jonka menestymistä voidaan edistää niittämällä kasvustojen ympäristöjä. Ehkä pieni ravinteidenkin lisääminen olisi hyväksi. Liki aitan portaita rehoittaa komeat punaiset mättäät puna-apilaa (*Trifolium pratense*). Metsän suojassa kasvaa myös keltaisena kukkivaa kevätesikkoa (*Primula veris*). Varsinaiselle kalmistoalueella on arkeologisten kaivausten jälkeen muodostunut kauniita kasvustoja rohtotädykkeestä (*Veronica officinalis*).

3. JATKONÄKymiä JA TOIMENPITEITÄ

Tulevaisuudessa tarvitaan melko pian päätös siitä mikä on tavoite museon ja Vanhalinnan päärakennuksen pihapiirin suhteen. Etenkin jos halutaan restauroida pihapiiri vanhojen puutarhasuunnitelmien mukaiseksi. Liitteessä 2. on Hj Koiviston laatima 21.10.1929 päivätty puutarhasuunnitelmassa käytetyt kasvit ja rakenteet. Olen liitteessä ensin maininnut Koiviston ehdottaman kasvin siinä muodossa kuin hän on sen esittänyt. Olen lisännyt sulkuihin perään tarvittaessa sen, mistä kasvista on kysymys ja laskenut suunnitelmasta kuinka monta kasvia hän on ehdottanut istutettavaksi.

Vertailtaessa suunnitelmaa nykyiseen tilanteeseen on havaittavissa se, että Koivisto on ehdottanut varsin paljon istutettavaksi havukasveja. Kuitenkin tällä hetkellä pihapiirissä ei ole näistä yhtäkään. Syytä voi vain arvioida, ehkä taimia ei ollut tuolloin heti saatavissa, tai havut ovat paleltuneet tai niitä ei ole haluttu alunperinkään istuttaa.

Puutarhasuunnitelman laatija on myös halunnut käyttää monista kasveista varsin erikoisia muotoja, hän on valinnut istutettavaksi hopeapajukujanteen, verivaahteroita ja hopeakuusia. Myös muista kasveista terttuselja, villiviini, orapihlaja ja kanukka ovat jossain kasvuvaiheessaan väritykseltään punaisia. Sen sijaan on vaikea selvittää sitä, mitä kasveja suunnittelija on halunnut istutettavaksi niihin ryhmiin, joihin hän on ehdottanut kukkaryhmiä tai monivuotisia kukkia. Ehkäpä hän on halunnut jättää puutarhan käyttäjien päätettäväksi kasvilajit, mikä sinänsä onkin hyvä ajatus.

Tällä hetkellä näyttää siltä, että yksi tärkeimmistä tehtävistä olisi perustaa taimisto museon omalle alueelle. Sinne voitaisiin sitten siirtää nykyisessä kasvupaikassaan uhattuina tai häviämässä olevia kasveja. Siellä voitaisiin myös tarpeen mukaan rauhassa lisätä joitakin kasveja tulevia istutuksia varten. Aivan erityinen tehtävänsä olisi Vanhalinnassa olevien vanhojen hedelmäajikkeiden häviämisen estäminen. Tätä varten tulisi vielä olemassaolevia hedelmäpuita lisätä riittävästi.

Tulevaisuudessa voitaisiin myös suorittaa jonkinlaatuista eri alueiden arviointia kiinnittäen huomiota geologisiin, kasvi- ja eläintieteellisiin seikkoihin ja merkittävyyteen. Painoarvoa on myös sillä, jos jokin alue tarjoaisi edustavan

näytteen seudun luonnosta, tai jos kyseessä on arvokas kulttuuri- tai luonnonmaisemallinen alue ja jos jokin alue on erityisen sovelias opetuskohteeksi.

Ympäristön historiaa selvittäessä jatkossa, on tärkeää tietoa saatavilla Vanhalinnan vanhoissa maatalouskirjanpidoissa, henkilökohtaisissa muistiinpanoissa ja erilaisissa kalentereissa. Lisäksi tarvittavaa tietoa on muiden arkistonmuodostajien hallussa. Tämän lisäksi olisi tehtävä nauhoitettuja haastatteluja Vanhalinnassa asuneille henkilöille. Tätä tehtävää varten olen koonnut alustavaa kysymysteemalistaa.

LÄHTEET

Alanko, Pentti ja Rätty, Ella (toim.) 1996. Viljelykasvien nimistö. Puutarhaliiton julkaisuja 287. Opas nro 42. Helsinki: Puutarhaliitto. 154 s.

Hakalisto, Sirkka 1991. Uhanalaiset kasvit ja elinympäristöt. -Kasviharrastajan opas. Sirkka Hakalisto - Timo Hokkanen - Raisa Leinonen (toim.) Luonto-Liiton harrasteoppaat. Helsinki: Tammi. 201 s.

Hinneri, Sakari & Hämet-Ahti, Leena & Kurtto, Arto & Lahdenperä, Samppa & Vuokko, Seppo 1986. Maarianheinä, mesimarja ja timotei. Suomen luonnonvaraisia kasveja. Helsinki: Otava.

Lempiäinen, Terttu 1989. Liedon Vanhalinnan linnavuoren ja kartanon ympäristön kasvillisuudesta. Raportti kesän -89 kasvillisuusinventoinnista. Julkaisematon. Vanhalinnan museo 7 s.

Lempiäinen, Terttu & Lundén, Kai 1996. Vanhalinnan linnavuoren ja kartanon ympäristön kasvillisuus. Tutkimusraportti. Julkaisematon. Vanhalinnan museo 8s.

Lundén, Kai 1996. Liedon Vanhalinnan linnavuoren ja aittamäen sekä kartanon ympäristön kasvillisuudesta. Raportti kesän 1996 kasvillisuusinventoinnista. Julkaisematon. Vanhalinnan museo 8 s.

Muurinen, Paula 1956. Vanhalinnan tilan vaiheista. Turun Historiallinen arkisto XIII. Turku: Turun Historiallisen Yhdistyksen julkaisuja XIII. ss. 240 - 283.

Rinne, Juhani 1914. Suomen keskiaikaiset mäkilinnat. I osa. Myöhäisesihistorialliset ja niihin palautuvat keskiaikaiset linnat. Helsinki: K.F. Puromiehen kirjapaino O.Y. 292 s.

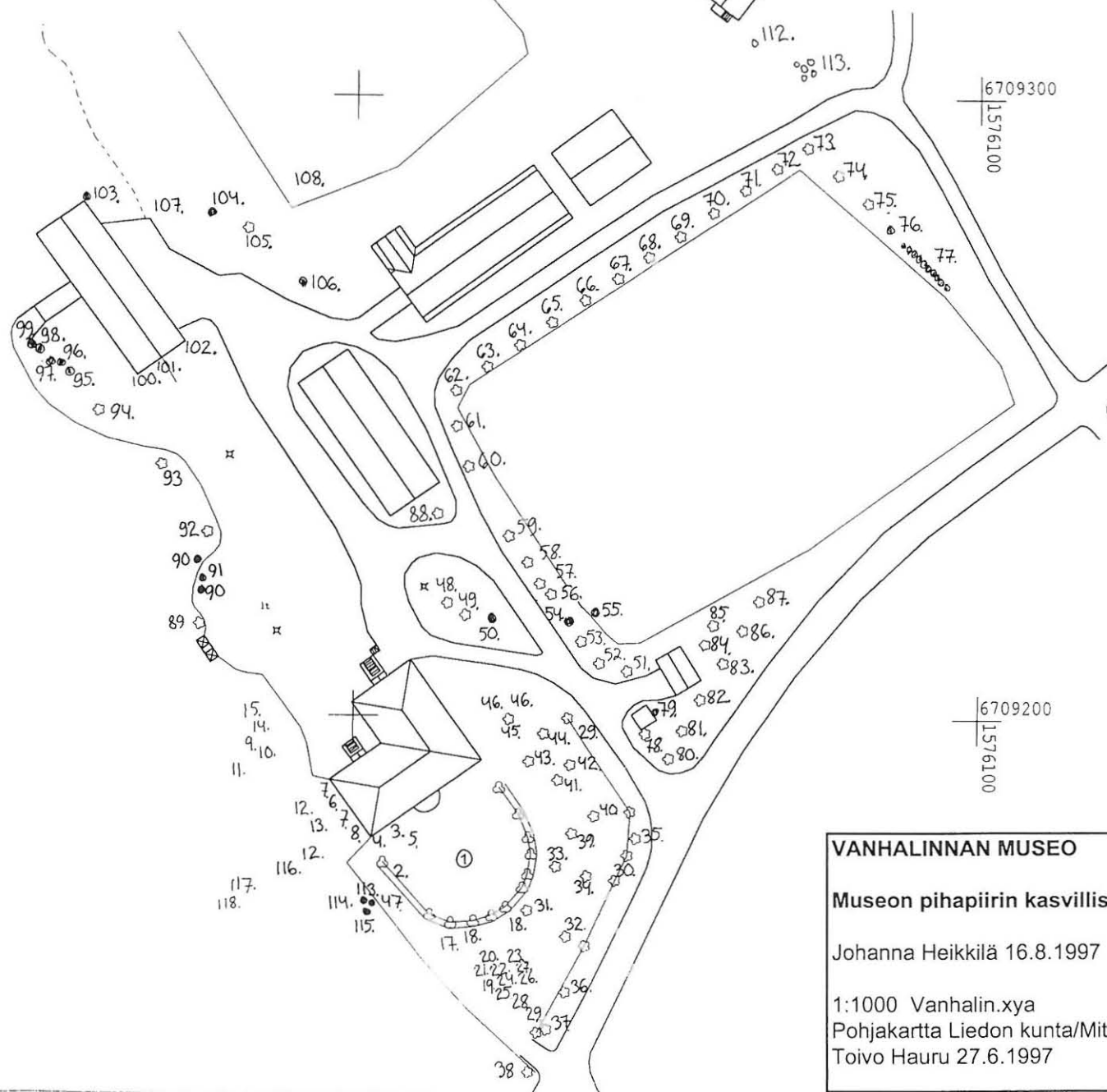
Suistoranta, Kari 1988. Liedon historia 2 - vuodesta 1809 nykypäiviin. Lieto: Liedon kunta ja seurakunta. 465 s.

6709300
1575900

6709300
1576100

6709200
1575900

6709200
1576100

VANHALINNAN MUSEO

Museon pihapiirin kasvillisuus

Johanna Heikkilä 16.8.1997

1:1000 Vanhalin.xy
Pohjakartta Liedon kunta/Mittausosasto
Toivo Hauru 27.6.1997

LIITE 2

HJ KOIVISTON PUUTARHASUUNNITELMA 21.10.1929

Selitykset:

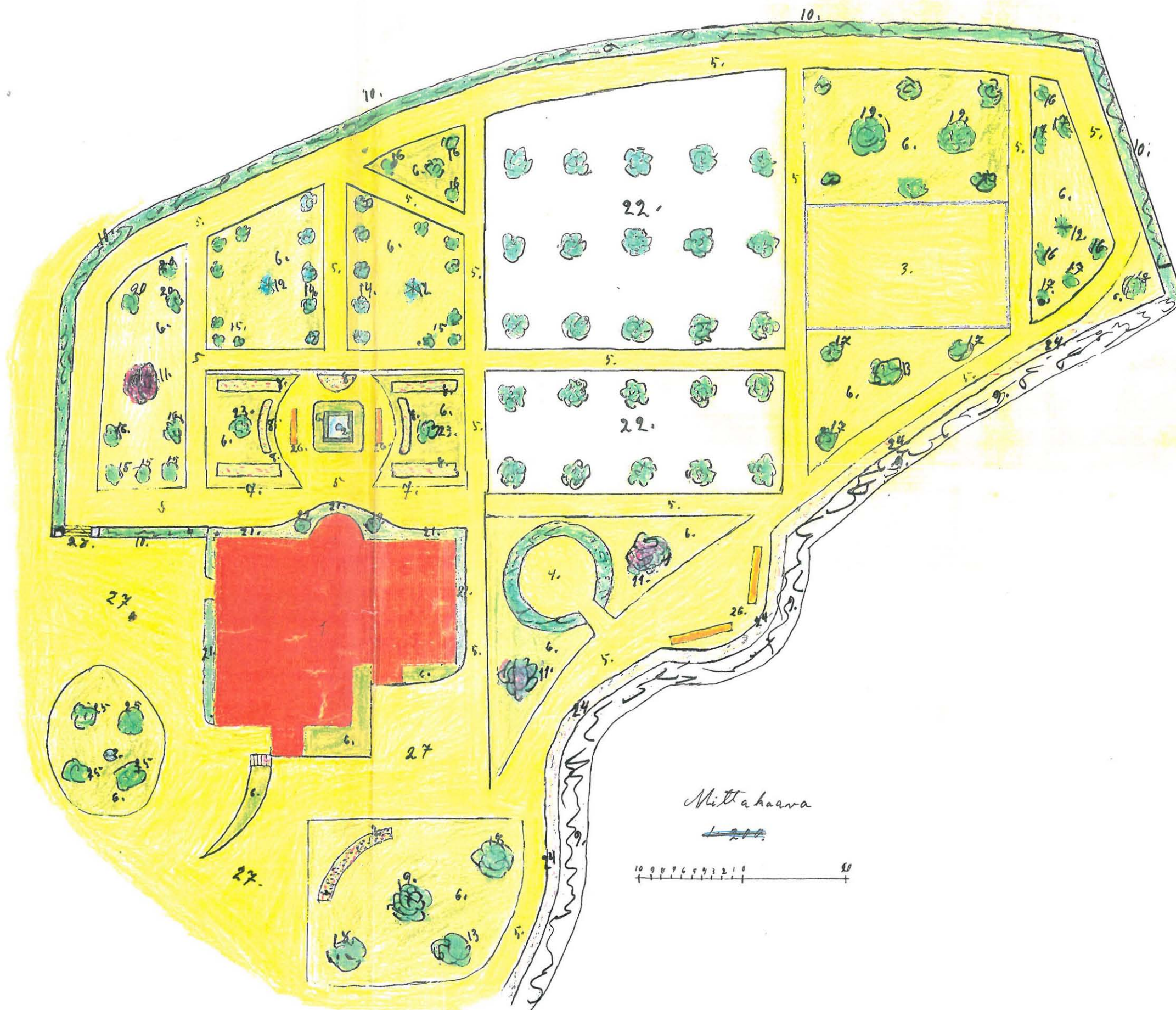
1. Asuinrakennus
2. Suihkukaivo ja -allas
3. Tenniskenttä
4. Lehtimaja
5. Käytäviä
6. Heinäkenttiä
7. Terassi
8. Kukkaryhmiä
9. Kivikoro
10. Orapihlaja-aita
11. Verivaahterat (3 kpl)
12. Hopeakuusia (3 kpl)
13. Cembrahäntä (2 kpl)
14. Hopeapajukujanne (10 kpl)
15. Jasmiinipensasaita
16. Sambucpensaita (*Sambucus racemosa*, tertiäselja)
17. Kornuspensasaita (*Cornus*, kanukka)
18. Vaahteroita (3 kpl)
19. Lehmuksia (3 kpl)
20. Thuija (*Thuija*, tuija)
21. Villiviini
22. Omenapuita (jalostettuja, 25 kpl)
23. Pionia
24. Monivuotisia kukkia
25. Koivuja
26. Penkkiä
27. Pihamaa
28. Veräjä
29. Runko-orapihlaja (2 kpl)

Puutarha suunnitelma.

Liedossa.

Se litykset

- N^o
1. Asuinrakennus.
 2. Puikkukäivä ja allas.
 3. Tennis kenttä.
 4. Lehtimaja.
 5. Käytävä.
 6. Heinäkerä.
 7. Terasi.
 8. Kukkakomposti.
 9. Kivihäkki.
 10. Orapihlajia aita.
 11. Vesi Vaakterat.
 12. Hopeakunsa.
 13. Lemmelmäntyjä.
 14. Hopea paja kujanne.
 15. Jasmiini pensaita.
 16. Pambac.
 17. Karu.
 18. Vaakteraita.
 19. Lehmonkisa.
 20. Thuija.
 21. Villivilli.
 22. Omenapuita (galastelluja).
 23. Pääniä.
 24. Monimutkisia kukkia.
 25. Kaimuja.
 26. Pankkia.
 27. Pihapuu.
 28. Väräjä.
 29. Runko orapihlajia.

LIITE 3.

Vanhalinnaan liittyvien henkilöiden haastatteluja varten kysymysteemoja.

Missä Vanhalinnan kasvitarha sijaitsi 1930-luvulla?

Onko tilalla ollut kasvilavoja?

Onko tilalla ollut kasvihuone?

Koska hedelmätarha perustettiin?

Mistä hankittiin taimet hedelmätarhaa varten?

Mitä marjapensaita tilalla kasvatettiin?

Kuka hoiti kasvimaan ja hedelmäpuut?

Onko ollut erityinen kaalimaa käytössä?

Miten sato käsiteltiin ja säilytettiin?

Onko viljelty tupakkaa (presua, kessua)?

Miten ja mistä keittiökasvien siemenet ja taimet hankittiin?

Missä sijaitsivat tilan sora- ja savikuopat?

Miten niitä käytettiin? Oliko tilan torppareilla omat maanottokuopat?

LIITE 4.

Diojen sisältö

- 554. Yleisnäkymä puimala-makasiinille johtavasta tiestä ja siihen rajoittuvasta kalliosta. Härkätien suunnasta katsottuna oikealla pihlaja ja kallio.
- 555. Heinäinen keskialue puimala-makasiinin pihalla.
- 556. Nuokkusyreenin (*Syringa reflexa*) kukkiva oksa päärakennuksen sisääntulotien varressa.
- 557. Kukkiva pioni (*Paeonia Lactiflora-hybr.*) alituvan päädyssä.
- 558. Aitan edustan kukkivaa heinikkoo, mm. puna-apilaa, koiranputkea ja mataraa.
- 559. Aitan edustalla kukkivaa puna-apilaa.
- 560. Kukkinut metsäruusu (*Rosa majalis*) aitan edustalla.
- 561. Kukkiva nurminata (*Festuca pratensis*) kesantomaalla, taustalla häämöttää härkätalli.
- 562. Keväiselle oksien polttopaikalle levinneitä kasveja, mm. peltosaunio, lutukka, kyläkarhiainen, rikkasinappi.
- 563. Kesantomaalla kasvava rehevä koiranheinä (*Dactylis glomerata*).
- 564. Metsänreunan harvennusaluetta aitalta jokeen päin, ojanpientareella kasvaa kurjenkelloja (*Campanula persicifolia*).
- 565. Kukkiva niittynätkelmä (*Lathyrus pratensis*).
- 566. Kukkiva niittynätkelmä (*Lathyrus pratensis*).
- 567. Kesantopellolla kasvava kylkellukka (*Geum urbanum*).
- 568. Saarnikujanne (*Fraxinus exelsior*) navetan ja pellon välissä.
- 569. Aitan edustan kasveja.
- 570. Aittamäen reheviä kasveja.
- 571. Lillukkaa (*Rubus saxatilis*) aittamäessä.
- 572. Härkätallin Aurajoen puoleinen pääty, tähän mahdollisesti tulee polku linnavuorelle.
- 573. Umpeenkasvavaa vadelmikkoa ja entistä kasvimaata Härkätallin edustalla.
- 574. Polku rantasaunalle.
- 575. Etupihan nurmea.
- 576. Pihan reunalla kasvavia syreenejä.
- 577. Tummatulikukka (*Verbascum nigrum*) päärakennuksen länsipäädyssä.
- 578. Hedelmätarhan rinteessä kukkivaa harjaneilikkaa (*Dianthus barbatus*).
- 579. Puutarhassa kukkiva suikeroalpi (*Lysimachia nummularia*).
- 580. Näkymä puimala-makasiinille päin.
- 581. Entistä peltoa Härkätien laidalla, mahdollisesti tuleva hevoslaidun.
- 582. Sinisiipikoiras ja -naaras.
- 583. "Näkymä" pajalle Härkätien suunnasta, metsä pitäisi raivata.
- 584. Pajalle johtava polku.
- 585. Pajan ympäristöä kevään 1997 raivauksen jälkeen.
- 586. Pajan edustaa.

